

NyS

Titel: Om ”offentligt at tilskynde til forbrydelse”.
En studie i forholdet mellem sprog, jura og politik

Forfatter: Peter Harms Larsen

Kilde: *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 5.
Sproghandlinger, 1973, s. 5-39

Udgivet af: Akademisk Forlag

URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Peter Harms Larsen, Roskilde universitetscenter
 Om "OFFENTLIGT AT TILSKYNDE TIL FORBRYDELSE"
 En studie i forholdet mellem sprog, jura og politik.

INDHOLDSFORTEGNELSE

I	SAGEN (§§ 1-8)	6
II	NOGLE PRINCIPIELLE PROBLEMER (§§ 9-19)	11
	1. Accepterende proces vs. brudproces (§§ 10-13)	11
	2. At argumentere inden for rammerne af et retssystem (§§ 14-19)	12
III	TILSKYNDELSENS SEMANTIK OG PRAGMATIK (§§ 20-51)	14
	1. Betydningen af ordet "offentlig" (§§ 21-23)	14
	2. Betydningen af ordet "forbrydelse" (§§ 24-26)	15
	3. Betydningen af ordet "tilskyndelse" (§§ 27-32)	16
	4. Om sproghandlingen at tilskynde (§§ 33-51)	18
	a. De nødvendige og tilstrækkelige betingelser (§§ 34-38)	18
	b. Sproglige udtryk for at tilskynde (§§ 39-42)	20
	c. Sociale konventioner som "oversættelsesregler" (§§ 43-46)	22
	d. To konfliktyper (§§ 47-51)	23
IV.	DISKUSSION AF ARTIKLEN OG DOMMEN (§§ 52-67)	25
V	DEN POLITISKE RETSSAG (§§ 68-77)	30
	NOTER	35
	LITTERATUR	39

I. SAGEN.

§ 1 Den 15. maj 1970 stod der følgende artikel i det socialistiske blad politisk revy:

SITUATIONEN SKÆRPET

Dagene efter at Nixon havde givet ordre til indmarch i Cambodja er bemærkelsesværdige. Det er de dels på grund af de tydelige opløsningstendenser indenfor præsidentens egen regering, men de er det ikke mindst på grund af den opløsning der har fundet sted i pressen. Nixons tro allierede, den danske presse, har tilladt sig den frihed at kritisere ham.

Man skal ikke lade sig narre af den hellige forargelse. Løgnens repræsentanter har kun een udvej: løggen. Den danske presse har i årevis haft adgang til troværdigt materiale om krigsforbrydelserne i Vietnam. Derfor er dens forargelse over ligflommen i Mekong-floden hykleri. Massemyrderierne er blot en konsekvens af den amerikanske politik, imperialismen. At aviserne forarges over det nye skridt betyder ikke at de fornægter de fundamentale forudsætninger i den amerikanske politik: fastholdelsen af den amerikanske økonomiske og militære magt i Sydøstasien og hele verden. Den danske presse fornægter ikke amerikanernes selvfølgeligelige ret til at undertrykke folkelige rejser og sociale revolutioner for at kunne opretholde den materielle fortrinsret Amerika har netop på grund af undertrykkelsen og udbytningen.

Der er også grund til at bemærke, at forargelsen over drabene på de fire studenter i Kent, Ohio, er lige så hyklerisk: forargelsen manglede da panterlederne blev myrdet med koldt blod. Men fire hvide studenter: det er til at tage og føle på. En grædende far i radioen - en hyklerisk brigadegeneral fralægger sig ansvaret. Alle midler tages i brug for at bevise det tilfældige i nedskydningen. Der er ikke noget planlagt her. Men den kyniske, planmæssige tilintetgørelse af de sorte pantere kunne ikke aftvinge den danske presse nogen forargelse. Racistisk som den er af indstilling og kapitalistisk som den er i sine forudsætninger.

Forargelsen nåede sit foreløbige højdepunkt i forbindelse med demonstrationen den 9. maj foran den amerikanske ambassade: Ballademagere og terrorister sparkede stakkels politifolk i skridtet og kastede sten på tilfældige firmaers vinduer. Men vi blev ikke overrasket. Vi ved at noget helt andet fandt sted den 9. maj. Vi har længe ladet os narre af den borgerlige radio og presse til at tro på slagordene om militante, men fredelige demonstrationer. Vi har længe troet, eller i hvert fald opført os som om det gjaldt om at tilfredsstille netop disse borgerlige massemedier. Vi har længe været ofre for den misforståelse at strisserne i virkeligheden var vores venner, som blot gjorde deres pligt. Vi ved, at det er løgn. Vi ved at strisserne "blot gør deres pligt". Det gjorde de under besættelsen, da de arresterede kommunister og partisaner og iøvrigt arbejdede udmærket sammen med en anden gruppe, som også kun gjorde sin pligt: gestapo.

Vi fandt ud af ved denne demonstration, at det ikke længe går at være forsvarsløse: Vi må kunne forsvare os mod angreb. Vi ønsker nemlig ikke krig mod politiet, vi ønsker at forsvare os mod dets brutalitet.

Men hvad der er vigtigst er, at vi fandt ud af at der findes langt mere effektfulde metoder til at vise sin solidaritet med det andet Amerika og de kæmpende indokinesiske folk: at ødelægge de institutioner og firmaer der er inddraget i krigen på fjendens side: Esso, ØK, American Express, IBM, General Motors, General Electric, Raytheon, Sperry Rand Corporation, Honeywell, Ford, RCA, DuPont. Enhver aktion imod disse firmaers materiel er en håndfast solidaritetserklæring, hvis rækkevidde er betydelig større end nok så mange taktfaste ho-chi-minh-råb. Men den første forudsætning er at vi organiserer aktionerne for at opnå større effekt og det forudsætter at vi organiserer os. Den anden og meget vigtige forudsætning er at intensivere vor oplysningsvirksomhed for at forklare ansatte på disse virksomheder og folk iøvrigt formålet med disse aktioner.

Vi er kommet et skridt videre.

Morten Thing og Niels Frølich
(politisk revy nr. 148,
15. maj 1970)

- § 2 Samme dag, altså den 15. maj, stod der en artikel i Berlingske Aftenavis under overskriften:

OPFORDRING TIL ØDELÆGGELSER

Det venstreorienterede "politisk revy" foreslår organisering af aktioner mod en række navngivne firmaer.

I artiklen hed det bl. a.:

Kredse på det yderste venstre overdrev opfordrer nu direkte til sabotage herhjemme som håndfaste "solidaritetserklæring-er" til "det andet Amerika og de kæmpende indokinesiske folk". Det sker i det nummer af "politisk revy", der udkommer i dag, og hvor man opfordrer til at lade det gå ud over politiet og en række navngivne danske og udenlandske firmaers bygninger i København.

- § 3. De følgende dage blev der skrevet adskillige artikler om "sagen" i forskellige borgerlige blade; her er nogle uddrag:

HADER USA, TRUER MED AT ØDELÆGGE FIRMAER, RISIKERER NU FÆNGSEL.

Niels Frølich og Morten Thing, venstreorienterede skribenter i "politisk revy", som i sidste nummer opfordrer til sabotage mod en række store amerikanske virksomheders danske afdelinger, kan risikere fængselsstraf.

De skal til afhøring i Københavns Opdagelsespolitisk afdeling E, sigtet for overtrædelse af straffelovens § 136, som siger:

"Den, som offentligt tilskynder til forbrydelse, straffes med hæfte eller fængsel indtil fire år eller under formildende omstændigheder med bøde".

(B. T., 16. maj 1970)

ARTIKEL OPFØRDRER TIL ØDELÆGGELSE AF FIRMAER: STRAFFESAG MOD "POLITISK REVY"

Dagbladet, (privat): - Folkene bag tidsskriftet "politisk revy" kan vente, at der rejses straffesag mod dem, efter at de i seneste nummer direkte opfordrer til vold og sabotage mod en lang række navngivne firmaer.

To medlemmer af redaktionen - Morten Thing og Niels Frølich - remser nogle selskaber op, som er inddraget i USAs krigsførelse i Indokina, og skriver "enhver aktion imod disse firmaers materiel er en håndfast solidaritetserklæring, hvis rækkevidde er betydeligt større end nok så mange taktfaste ho-chi-minh-råb".

I artiklen tilføjes det, at der må mere organisation over aktionerne mod firmaerne, så der opnås større effektivitet end hidtil.

(Dagbladet, Ringsted, 16. maj 1970)

OPFØRDRING TIL AT SABOTERE "POLITISK REVY" APPELLERER ANGREB PÅ NAVNGIVNE FIRMAER - JUSTITSMINISTERENS SVAR

Ødelæggelserne og hærværket rundt om i København efter den sidste demonstration ved den amerikanske ambassade blev i går prist og bakket op i "politisk revy"s ny nummer. Der opfordres til at gå videre ad denne vej og til at organisere aktionerne effektivt i fremtiden.

Justitsminister Knud Thestrup udtalte igår til Berlingske Tidende: - Vi kan ikke tolerere ødelæggelser. Men i øvrigt agter jeg ikke at udtale mid på forhånd om, hvad Justitsministeriet og politiet vil gøre i givet fald. Jeg nøjes med at sige, at der står i straffeloven, at hærværk straffes med optil et års fængsel.

(Berlingske Tidende, 16. maj 1970)

- § 4 Den 19. maj blev det i pressen så meddelt, at forfatterne til artiklen i politisk revy var blevet sigtet; og den 1. september samme år forelå anklageskriftet; det lød således

TILLÆGSANKLAGESKRIFT

Bente Hansen, født den 4. marts 1940, som ved mit anklageskrift af 17. august 1970 er sat under tiltale ved Københavns byret til straf for overtrædelse af straffelovens § 110a, jfr. lovens nr. 147 af 13. april 1938 om pressens brug, § 6, sættes herved tilligemed

Niels Erik Frølich, født den 10. december 1945, og
Martin Thing, født den 10. oktober 1945,
yderligere under tiltale ved samme ret til straf.

1. Frølich og Thing for overtrædelse af straffelovens § 136, stk. 1, jfr. lov nr. 147 af 13. april 1938 om pressens brug § 6 ved som navngivne forfattere til en artikel på side 3 i det periodiske tidsskrift "politisk revy", nr. 148, 7. årgang, dateret 15. maj 1970, med redaktion Dronningensgade 14, offentligt at have tilskyndet til forbrydelse, idet de tiltalte i artiklen, som på samme side i tidsskriftet er illustreret med et fotografi af en hånd, der griber om en brosten, under overskriften "Situationen skærpet" fremsatte udtalelser, der tilstræbte at fremkalde vold mod politiet og hærværk mod nogle firmaer her i landet, hvis navne er oplyst i artiklen, hvori de tre sidste afsnit er sålydende:

"Vi fandt ud af ved den demonstration, at det ikke længere går at være forsvarsløse: Vi må kunne forsvare os mod angreb. Vi ønsker nemlig ikke krig mod politiet, vi ønsker at forsvare os mod dets brutalitet.

Men hvad der er vigtigst er, at vi fandt ud af at der findes langt mere effektfulde metoder til at vise sin solidaritet med det andet Amerika og de kæmpende indokinesiske folk: at ødelægge de institutioner der er inddraget i krigen på fjendens side: Esso, ØK, American Express, IBM, General Motors, General Electric, Raytheon, Sperry Rand Corporation, Honeywell, Ford, RCA, DuPont. Enhver aktion imod disse firmaers materiel er en håndfast solidaritetserklæring, hvis rækkevidde er betydelig større end nok så mange ho-chi-minh-råb. Men den første forudsætning er at vi organiserer aktionerne for at opnå større effekt og det forudsætter at vi organiserer os. Den anden og mest vigtige forudsætning er at vi intensiverer vor oplysningsvirksomhed for at forklare ansatte på disse virksomheder og folk iøvrigt formålet med disse aktioner.

Vi er kommet et skridt videre."

2. Hansen for overtrædelse af straffelovens § 136, stk. 1, jfr. lov nr. 147 af 13. april 1938 om pressens brug af § 6, ved som ansvarshavende redaktør af det periodiske tidsskrift "politisk revy", nr. 148, 7. årgang, dateret 15. maj 1970, med redaktion Dronningensgade 14, på tidsskriftets side 3 at have offentliggjort den under forhold 1 nævnte artikel, som var forfattet af 2 medarbejdere ved tidsskriftet, tiltalte Frølich og Thing, og som hun vidste indeholdt en opfordring til vold mod politiet og hærværk mod nogle firmaer her i landet, ligesom artiklen var illustreret på samme side i tidsskriftet med et fotografi af en hånd, der griber om en brosten.

For anklagemyndigheden møder politiadvokaten i 1. undersøgelses-kammer.

1. statsadvokat for København, den 1. september 1970.

Erik Damm
fg.

- § 5 Den straffelovsparagraf hvis stk. 1 der blev rejst tiltale efter, lyder i sin helhed således:

§ 136.

Stk. 1. Den, som uden derved at have forskyldt højere straf offentlig tilskynder til forbrydelse, straffes med hæfte eller med fængsel indtil 4 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

Stk. 2. Den, der offentlig udtrykkelig billiger en af de i denne lovs 12. eller 13. kapitel omhandlede forbrydelser, straffes med hæfte eller med fængsel indtil 2 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

- § 6 Som man kan se, var anklageskriftet udformet som et tillægsanklageskrift til anklageskriftet i "Kejsergadesagen"¹⁾; og selve behandlingen i byretten foregik da også samtidig med at "Kejsergadesagen" blev behandlet.
- § 7. Retssagen begyndte i Byretten den 1. marts 1971, og dommen faldt den 19. marts. Den juridiske dommer var Arne Holmstrup, anklageren var A. Heiberg, og forsvareren var Søltoft Madsen; foruden den juridiske dommer, var der også to lægdommere.
- § 8 Morten Thing fik 20 dages hæfte, Niels Frølich fik sammenlagt 40 dages hæfte (det var både for artiklen og for oplysninger om Kejsergadecentralen); Bente Hansen blev frifundet for tiltalen i tillægsanklageskriftets punkt 2, (men ikke for tiltalen i forbindelse med "Kejsergadesagen").
- § 9 Dommen mod Thing og Frølich begrundes således:

Den af tiltalte 3. Frølich og 4. Thing forfattede artikel "Situationen skærpet" i "Politisk Revy" af 15. maj 1970 findes særlig henset til den folketaleragtige stil at indeholde klare opfordringer til at bruge vold mod politiet og øve hærværk på et antal navngivne firmaers ejendom. Derfor må disse tiltalte anses for skyldige i forhold C for så vidt angår den nævnte artikel hvorimod der ikke findes tilstrækkeligt sikkert grundlag for at drage dem til ansvar for det andetsteds på samme side værende billede af en hånd, der griber om en brosten.

Ja, så mange var ordene. Dommen blev ikke appelleret.

II. NOGLE PRINCIPIELLE PROBLEMER

§ 10 Der er en hel del interessante og usædvanlige momenter i denne sag, og den rejser en lang række problemer af principiel og teoretisk karakter; disse problemer ligger i et felt mellem områderne jura, sprogvidenskab, og politik. Formålet med de følgende overvejelser vil derfor i første omgang være at afdekke nogle af de sammenhænge der kan have været mellem disse områder; i anden omgang er det så meningen at sætte den konkrete sag i relation til disse sammenhænge.

1. Accepterende proces vs. brudproces.

§ 11 Man kan forholde sig på to væsensforskellige måder til en retssag og det retssystem den indgår i: accepterende eller negerende. Forholder man sig accepterende, så betyder det at man diskuterer og argumenterer på det givne retssystems præmisser, og at man dermed også accepterer det samfundsmæssige værdisæt som dette system bygger på. Forholder man sig derimod negerende, så betyder det at man konfronterer retssystemet som helhed med et alternativt værdisæt; man afviser altså principielt at systemet er andet end et udtryk for et givet samfunds politisk-økonomiske interesse- og magtstrukturer.

§ 12 Hvis både anklager, anklaget, og dommer forholder sig accepterende under en retssag, så foreligger der en mulighed for en meningsfuld dialog mellem parterne. Hvis derimod blot én af parterne forholder sig negerende, så er dialogen pr. definition udelukket og hele retssystemet fremtræder som en tom skal, et blot og bart redskab for magthavernes økonomiske og politiske interesser: retfærdigt er hvad magthaverne har fordel af at fastlægge som retfærdigt, forbrydelse er hvad magthaverne definerer som forbrydelse.

§ 13 Den første type retssag kan man, med Jacques M. Vergés, kalde en accepterende proces, den anden en brud-proces.²⁾ Historisk berømte retssager der har haft karakter af brud-proces,

er f. eks. retssagen mod Jesus, retssagen mod Sokrates og retssagen mod Ludwig XVI. I de to første var det den anklagede som forholdt sig negerende, i den sidste var det anklagemyndigheden. I Danmark er det normale accepterende processer, mens brudprocesser er undtagelsen. Et eksempel på en typisk brud-proces fra de sidste par år, var retssagen mod aktivisten Finn Ejnar Madsen.

§ 14 Den foreliggende retssag mod Morten Thing og Niels Frølich havde - for en umiddelbar betragtning - karakter af en accepterende proces. De anklagede nægtede sig skyldige, og de fremførte deres forsvar på normal vis ved at argumentere for at deres artikel ikke var en "tilskyndelse til forbrydelse". Og anklageren forsøgte heroverfor at argumentere for at det var den.³⁾ Dog var der i Morten Things afsluttende indlæg ansatser til et brud-forsvar.⁴⁾ Der er ingen tvivl om, at der har været tale om et bevidst valg fra de anklagedes side. Både retssagens art og de anklagedes ideologiske baggrund, gav dem mulighed for at gøre den til en klar brud-proces. At de ikke gjorde det, må nok først og fremmest forstås som bestemt af strategiske hensyn.

2. At argumentere inden for rammerne af et retssystem.

§ 15 De følgende overvejelser vil også i første omfang bygge på en accept af det givne retssystem og de dertil knyttede institutioner og funktioner. Denne accept indebærer bl. a.:

- 1) at straffelovens § 136, stk. 1, er meningsfuld inden for dette systems rammer,
- 2) at det derfor er muligt at rejse anklage, at forsvare sig, og at dømme ud fra denne paragraf
- 3) at de overordnede principper der gælder for udøvelsen af disse tre handlinger i almindelighed, også gælder i dette specielle tilfælde.

§ 16 Det at anklage, det at forsvare sig, og det at dømme, er handlinger der alle tre forudsætter en form for argumentation

anklageren må argumentere for at en foreliggende handling falder ind under en eller flere bestemte paragraffer, den anklagede der nægter sig skyldig, må argumentere for at det gør den ikke, og dommeren må i domsbegrundelsen anføre de argumenter der kan legitimere dommen.

- § 17 Ifølge Alf Ross, er det altid muligt at omskrive en lovs sætninger til formlen:

D (dersom K, så F)⁵⁾

oversat: der gælder det direktiv til dommeren, at dersom bestemte kendsgerninger, K, foreligger, så skal han dømme til følgen, F. K. betegnes de operative kendsgerninger, F betegnes den retslige følge.

- § 18 Det som parterne altså må diskutere under en retssag, er om kendsgerningerne i det aktuelle tilfælde tilhører den kategori af operative kendsgerninger som loven refererer til. Argumentationen må altså gælde spørgsmålet om hvorvidt et bestemt eksemplar tilhører en bestemt type. Hvis den slags eksemplartype diskussioner skal kunne føres meningsfuldt, så forudsætter det at der er enighed om de definerende kriterier for typen.

- § 19 Der er mange lovparagraffer hvor de definerende kriterier for de operative kendsgerninger er forholdsvis klare og indlysende, det kan enten være fordi de er blevet grundigt behandlet i den juridiske litteratur, eller fordi der foreligger en lang række entydige domme, eller fordi den strafbare handling er af en sådan art, at enhver i samfundet kan identificere den når den foreligger. Det gælder imidlertid ikke for straffelovens § 136, stk. 1, og i den foreliggende sag var det da også tydeligt at argumentationen fra alle tre sider var relativt svag og difus; i virkeligheden nåede den næsten ikke ud over det stadium hvor "påstand står mod påstand". Det fremgik ikke klart hvilke definerende kriterier parterne anvendte, og heller ikke om de overhovedet var enige om disse kriterier.

§ 20 Jeg skal derfor i det følgende forsøge at diskutere, dels hvilke kriterier man generelt kan opstille for at afgøre om en udtalelse falder ind under kategorien "offentlig tilskyndelse til forbrydelse", og dels nogle af de problemer der i praksis kan opstå når man vil forsøge at anvende disse kriterier på konkrete udtalelser.

III. TILSKYNDELSENS SEMANTIK OG PRAGMATIK.

§ 21 Den handling, der ifølge straffelovens § 136, stk. 1, er strafbar, er handlingen at tilskynde. Det er imidlertid ikke enhver tilskyndelse der er strafbar; der er to betingelser der skal være opfyldt, nemlig dels at den skal være udført offentligt, og dels at det skal være en tilskyndelse til forbrydelse.

1. Betydningen af ordet "offentlig".

§ 22 Hvad vil det nu sige at tilskyndelsen skal være offentlig? Ifølge Ordbog over det Danske Sprog har ordet tre hovedbetydninger.⁶⁾

- 1) som foregaar aabenlyst, paa en maade saa alle kan se ell. vide besked derom (mods. skjult, hemmelig).
- 2) (ofte mods. privat) som vedrører, tilkommer alle (offentligheden, publikum).
- 3) som vedrører, hører til, stammer fra (repræsentanter for) samfundsmagten; officiel.

Det er indlysende at der ikke kan være tale om betydning 3); det er ikke tilskyndelser fra specielt det offentlige der menes. Om forskellen mellem betydning 1) og 2), anfører ODS selv at der i moderne dansk ikke er grund til at skelne mellem de to betydninger, der er varianter af en og samme betydning.⁷⁾

§ 23 Det der utvivlsomt er tale om i loven, er hvem der har adgang til tilskyndelsen, d. v. s. hvem der har mulighed for at modtage den; for at en tilskyndelse skal være offentlig, skal alle altså i princippet have mulighed for at høre eller læse den.⁸⁾

Hvis adgangen til at modtage en tilskyndelse formelt er begrænset til en defineret kreds af mennesker, så kan tilskyndelsen ikke falde ind under kategorien "offentlig tilskyndelse".⁹⁾ Den skal altså være formuleret fra en talerstol ved et åbent møde, i aviser, bøger, eller blade, på plakater eller løbesedler, gennem radio eller fjernsyn.

- § 23 Vi kan altså sige at den nødvendige og tilstrækkelige betingelse for at man med rette kan kalde en tilskyndelse for offentlig, er at alle indenfor et givet samfund i princippet har haft mulighed for at modtage den.

2. Betydningen af ordet "forbrydelse".

- § 25 Ordbog over det Danske Sprog definerer forbrydelse således.¹⁰⁾

handling som er et brud paa forskrift ell. (især) loven;, (alvorlig) forseelse; især om (grovere) strafbar, lovstridig handling.¹¹⁾

Ifølge denne definition skulle en tilskyndelse til enhver af de handlinger der ifølge straffeloven (eller andre love) er straffbare, være en tilskyndelse til forbrydelse. Hurwitz argumenterer dog for at "forbrydelse" i straffelovens § 136, stk. 1 skal forstås i en noget snævrere forstand, nemlig "kun omfattende forhold af grov beskaffenhed".¹²⁾

- § 26 Hvis man ikke tager dette forbehold, så kommer definitionen også til at dække handlingen "offentlig tilskyndelse til forbrydelse", og dermed foreligger der en mulighed for uendelig progres: hvis det nemlig er en forbrydelse at tilskynde til forbrydelse, så er det også en forbrydelse at tilskynde til tilskyndelse til forbrydelse, og så er det også en forbrydelse at tilskynde til tilskyndelse til tilskyndelse til forbrydelse etc.¹³⁾

- § 27 Vi kan altså konkludere at den nødvendige betingelse for at man med rette kan sige at det er en forbrydelse der tilskyndes til, er at tilskyndelsen gælder sådanne handlinger som ifølge straffeloven er straffbare. Derimod er det tvivlsomt om denne betingelse også er den tilstrækkelige (jfr. Hurwitz' forbehold).

3. Betydningen af ordet "tilskyndelse".

§ 28 Mens det i teorien kan synes forholdsvis enkelt at konstatere om noget er offentligt eller ej, og hvornår der refereres til en forbrydelse, så stiller det sig ganske anderledes hvis man vil prøve at finde ud af om en handling er en tilskyndelse eller ej. Og inden det spørgsmål overhovedet kan tages op, må det først præciseres hvilken betydning af ordet "tilskyndelse" der er tale om i straffelovens § 136, stk. 1; for der eksisterer nemlig to klart forskellige betydninger, og det er ikke umiddelbart indlysende hvilken af dem der anvendes i loven.

§ 29 I Ordbog over det Danske Sprog opereres der med to varianter af en og samme overordnede betydning "anspore (en) til (at udføre) noget".¹⁴⁾ De to varianter er:

- 1) om forhold, ytring, drift o. lign.: kraftigt paavirke, drive (en) til (at udføre) en vis virksomhed o. lign.
- 2) om person: søge at (vække en drift, beslutning, der kan) faa en til (at udføre) noget.

Betydning 1) har på en eller anden måde noget med en virkning at gøre, mens betydning 2) har noget med en hensigt at gøre; forskellen fremtræder imidlertid ikke helt klart af de to definitioner.

§ 30 Følgende eksempler skulle dog tydeligt kunne demonstrere forskellen:

- a) Ole tilskyndede Peter til at stå tidligt op om morgenen ved altid at være i sådan et godt humør
- b) Ole tilskyndede Peter til at stå tidligt op om morgenen ved at sige til ham at han ikke burde blive liggende så længe i sengen

Af eksempel a) kan vi logisk slutte at Peter faktisk stod tidligt op om morgenen, og at det skyldtes Ole's gode humør; derimod kan vi ikke sige noget om hvorvidt det var Ole's hensigt at få Peter til at gøre det. Af eksempel b) kan vi logisk slutte at det var Ole's hensigt at få Peter til at stå tidligt op om morgenen; derimod kan vi ikke sige noget om hvorvidt Peter faktisk gjorde det. Dette svarer til at man meningsfuldt

kan tilføje udtrykket "uden selv at ville det" til eksempel a), men ikke til eksempel b):

- c) uden selv at ville det tilskyndede Peter Ole til at stå tidligt op om morgenen ved altid at være i sådan et godt humør
- d) * uden selv at ville det tilskyndede Peter Ole til at stå tidligt op om morgenen ved at sige til ham at han ikke burde blive liggende så længe i sengen

§ 31 Som straffelovens § 136, stk. 1 er formuleret, er den altså principielt tvetydig. I den første betydning er den nærmest synonym med en formulering som:

Den der offentligt (gør eller) siger noget der har den virkning at andre begår en forbrydelse, skal straffes. . . 15)

I den anden betydning er den nærmest synonym med en formulering som:

Den der offentlig (gør eller) siger noget i den hensigt at få andre til at begå en forbrydelse, skal straffes. . . 16)

§ 32 Spørgsmålet er så nu hvilken af de to betydninger der faktisk er tale om i loven.¹⁷⁾ Her er der en række faktorer der taler for at det må være betydning 2) der er ment. For det første hører det til undtagelserne at man straffer en handlings konsekvenser uden hensyn til om der foreligger et forsæt; det er noget der først og fremmest forekommer i forbindelse med meget alvorlige konsekvenser som død og lemlæstelse, f. eks. "uagtsomt manddrab". For det andet anvendes der i anklageskriftet udtrykkene "tilstræbe at fremkalde" og "opfordring", og det er begge udtryk som er synonyme med "tilskynde" i betydning 2), men ikke i betydning 1). For det tredje skriver Hurwitz at "Man har ved bestemmelsen særligt villet værne mod opfordringer (min understregning) i urolige tider til mord, brandstiftelse og plyndring", og senere anfører han at det er det samme "gerningsindhold" der omtales i straffelovens § 266a, hvor der anvendes udtrykket "tilstræber at fremkalde".¹⁸⁾

§ 33 Jeg vil altså i det følgende gå ud fra at det er "tilskynde" i betydning 2), synonymt med "opfordre", der er intenderet i

loven. I praksis medfører denne tolkning, at en tekst der beskriver og analyserer en bestemt handling, ikke er en tilskyndelse til denne handling, blot fordi den eventuelt har den effekt på en læser at han går hen og udfører handlingen. Hvis altså en mand f. eks. læser en avisreportage om et mord - bl. a. med en beskrivelse af fremgangsmåden -, og hvis læsningen af reportagen har den virkning på ham at han går hen og begår et lignende mord, ja, så vil det være indlysende forkert at påstå at journalisten med sin reportage offentlig har tilskyndet manden til mordet.¹⁹⁾

4. Om sproghandlingen at tilskynde.

§ 34 Det er karakteristisk for den kategori af handlinger som omtales i straffelovens § 136, stk. 1, at det er handlinger som normalt udføres ved hjælp af sprog; til den slags handlinger hører f. eks. at spørge, at råde, at anklage, at dømme, at svare, at indrømme, at påstå, etc.; det er alle handlinger som man kan udføre i og med man siger noget; den slags handlinger vil i det følgende blive betegnet sproghandlinger.²⁰⁾

a. De nødvendige og tilstrækkelige betingelser.

§ 35 Som nævnt i § 17, må diskussionen i første omgang dreje sig om hvad de definerende kriterier er for sproghandlingskategorien at tilskynde; først da har man mulighed for at afgøre om en bestemt udtalelse falder ind under denne kategori. Disse kriterier vil være identiske med de regler der gælder for brugen af udtryk som "x er en tilskyndelse" (i betydning 2)), og "x er en opfordring". Man må altså forsøge at opstille de betingelser der skal være opfyldt for at man med rette - d. v. s. ifølge reglerne for almindelig dansk sprogbrug²¹⁾ - kan sige om en given udtalelse at den er en tilskyndelse. Et sådant forsøg skal gøres her.²²⁾

§ 36 En given udtalelse kan med rette betegnes som en tilskyndelse til en fremtidig handling, H, hvis - og kun hvis - følgende betingelser er opfyldt:

- 1) modtageren både er i stand til at udføre H, og i stand til at lade være,
- 2) det er muligt at modtageren ikke vil udføre H af sig selv,
- 3) afsenderen ønsker at modtageren udfører H,
- 4) afsenderen med sin udtalelse vil meddele dette ønske til modtageren i den hensigt at søge at få modtageren til at udføre H.

§ 37 Disse sætninger udgør altså de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for udførelsen af sproghandlingen at tilskynde (i betydning 2)). Hvis en eller flere betingelser ikke er opfyldt ved en udtalelse, så kan denne udtalelse ikke med rette siges at tilhøre kategorien tilskyndelse eller opfordring; og omvendt, hvis de alle er opfyldt så foreligger der i og med udtalelsen netop en tilskyndelse eller opfordring.

§ 38 Disse betingelser skal i den konkrete meddelelsessituation udlægges sådan, at hvis afsenderen udtaler en opfordring eller tilskyndelse, så er det - ifølge reglerne for almindelig dansk sprogbrug - hans ærlige overbevisning at (1)-(4) er opfyldt, og hvis modtageren forstår udtalelsen som en tilskyndelse eller opfordring, så har han ifølge de samme regler - accepteret den opfattelse, at (1)-(4) er opfyldt. En påstand om at en bestemt udtalelse er en tilskyndelse, kan altså kun endeligt verificeres hvis det faktisk kan påvises at betingelserne (1)-(4) var opfyldt i "gerningsøjeblikket".

§ 39 Spørgsmålet er nu om disse betingelser kan give et anvendeligt grundlag for i (juridisk) praksis at afgøre om en given udtalelse er tilskyndelse eller ej. Det er tydeligt nok ikke tilfældet; både betingelse (3) og (4) henfører i sidste instans til bevidsthedsfænomener, og den menneskelige bevidsthed er som bekendt utilgængelig for direkte empiriske undersøgelser; det er i virkeligheden kun afsenderen selv der endeligt kan afgøre spørgsmålet. Vi er altså tvunget til at opstille nogle yderligere betingelser som kan erstatte de i praksis uanvendelige (1)-(4). Disse yderligere betingelser må på en eller anden måde have

med de sproglige udtryk for at tilskynde at gøre, idet der i realiteten alene er gennem sproget vi har adgang til andres bevidsthed - omend kun indirekte.

b. Sproglige udtryk for at tilskynde.

§ 40 Hvis man - med det man siger - ønsker at tilskynde eller opfordre modtageren til en eller anden handling, og hvis man yderligere ønsker at være rimeligt sikker på at udtalelsen bliver forstået som en tilskyndelse eller opfordring til denne handling, så er man nødt til at bruge den slags sproglige udtryk som - ifølge reglerne for almindelig dansk sprogbrug - netop viser modtageren at det man siger skal forstås som sprog-handlingen at tilskynde; det vil sige, man må anvende udtryk der i sig selv henviser til at afsenderen gerne vil have modtageren til at udføre denne handling. Her er en række af den slags sproglige udtryk:

Man kan anvende en såkaldt performativ formulering:

- a) jeg tilskynder dig hermed til at protestere mod forureningen.
jeg opfordrer dig hermed til at protestere mod forureningen
jeg anmoder dig hermed om at protestere mod forureningen
jeg beder dig hermed om at protestere mod forureningen
 etc.

Man kan også anvende imperativformen af et verbum:

- b) protester mod forureningen
tag nu at protestere mod forureningen
vær rar at protestere mod forureningen
 etc.

Man kan endvidere anvende disse modalverber + eventuelt visse småord:

- c) du bør protestere mod forureningen
 du må se at protestere mod forureningen
 bare du ville protestere mod forureningen
 du skulle nu protestere mod forureningen
 etc.

Og man kan anvende udtryk der direkte henviser til bevidsthedstilstanden hos afsenderen:²³⁾

- d) jeg ønsker at du protesterer mod forureningen
 det ville være ønskeligt hvis du protesterede mod forureningen
 mit ønske er at du protesterer mod forureningen

§ 41 Fælles for alle disse eksempler og andre af samme slags, er at der i udtalelsen findes identificerbare sproglige udtryk som ifølge reglerne for almindelig dansk sprogbrug - gør det rimeligt for enhver afsender at regne med at modtageren vil forstå den som en tilskyndelse til at protestere mod forureningen, og som ligeledes - ifølge de samme regler - gør det rimeligt for enhver modtager at regne med at de er ment som en tilskyndelse til at protestere mod forureningen.

§ 42 Dette kan generaliseres i følgende regel, som altså i praksis kan erstatte den regel der indeholdt betingelserne (1)-(4):

Det er rimeligt at antage at afsenderen til en given udtalelse står inde for at betingelserne (1)-(4) er opfyldt, og at udtalelsen med rette kan betegnes en tilskyndelse, hvis

- (5) der i udtalelsen står sådanne sproglige udtryk som - ifølge reglerne for almindelig dansk sprogbrug - netop anvendes til at udføre sproghandlingen at tilskynde med.

§ 43 Dette er en regel som alle danskere går rundt og bruger når de taler sammen, og det er enighed om regler af denne type som enhver form for menneskelig kommunikation bygger på. Reglen her betyder i praksis at en afsender der i en udtalelse har anvendt den nævnte slags sproglige udtryk, ikke med rimelighed kan hævde at det skam ikke var hans mening at tilskynde nogen til noget. På den anden side vil modtageren heller ikke kunne hævde at det var ham umuligt at opfatte udtalelsen som en tilskyndelse. I begge tilfælde vil parterne nemlig dermed udsætte sig for at blive beskyldt for at lyve, for ikke at kunne dansk, eller for utilregnelighed.

c. Sociale konventioner som "oversættelsesregler".

§ 44 Det er imidlertid indlysende at man i mange af dagligdagens meddelelsessituationer både tilskynder og forstår andres udtalelser som tilskyndelser, selv om der ikke i udtalelsen forekommer sproglige udtryk af den slags som blev vist i eksemplerne a)-d). Spørgsmålet er derfor nu hvordan man i den slags situationer som regel alligevel kan være rimeligt sikker på at der foreligger en tilskyndelse, og ikke en anden sproghandling; med andre ord, hvad er det der karakteriserer den slags situationer?

§ 45 Lad os som et illustrerende eksempel tage en avisreklame hvor der står følgende sætning:

e) Ruflax er godt!

Enhver dansker vil i denne situation umiddelbart forstå denne som en opfordring til at købe RUFLAX, d. v. s. ensbetydende med sætninger som

f) Køb Ruflax!

De bør købe RUFLAX!

eller lignende (jfr. eks. b) og c), § 40.). Grunden til at afsenderen her er sikker på at modtageren vil forstå eksempel e) som en tilskyndelse, og til at modtageren på sin side er sikker på at eksempel e) er ment som en tilskyndelse, den er at begge parter går ud fra at den anden er klar over at det er rimeligt at antage at afsenderen står inde for at betingelserne (1)-(4) er opfyldt. Dette betyder at der i "reklamesituationen" må foreligge en social konvention eller norm der så at sige "oversætter" sætninger som eksempel e) til sætninger som eksempel f).

§ 46 Dette kan generaliseres til følgende regel der også i praksis, kan erstatte den regel der indeholdt betingelserne (1)-(4):

Det er rimeligt at antage, at afsenderen til en given udtalelse står inde for at betingelserne (1)-(4) er opfyldt, og at udtalelsen derfor kan betegnes som en tilskyndelse, hvis

6) udtalelsen er et led i en meddelelsessituation af en sådan type at den - ifølge en specifik social konvention²⁴⁾ - skal oversættes til den type sproglige udtryk som - ifølge reglerne for almindelig dansk sprogbrug - netop anvendes til at udføre sproghandlingen at tilskynde med.

§ 47 Sådanne regler forekommer overalt i et sprogsamfund hvor der kommunikeres inden for rammerne af institutionaliserede sociale situationer og relationer; uden den slags "oversættelsesregler" ville de fleste samtaler og udtalelser blive uforholdsmæssigt omstændelige. Denne regel betyder i praksis at hvis der til en meddelelsessituation er knyttet en sådan social konvention, så kan afsenderen ikke med rimelighed hævde at det var skam ikke var hans mening at tilskynde nogen til noget, og så argumentere med at der jo ikke i udtalelsen fandtes sproglige udtryk der kunne begrunde en sådan tolkning. På den anden side vil modtageren heller ikke kunne hævde at han ikke kunne opfatte udtalelsen som en tilskyndelse med et sådant argument. Det eneste argument der ville have nogen vægt i den slags tilfælde, ville være at påberåbe sig ukendskab til den slags situationer, en slags socio-kulturel analfabetisme.

d. To konflikttyper.

§ 48 Men hvad nu i de tilfælde hvor hverken betingelse 6) eller 7) er opfyldt, d. v. s. hvor man hverken kan henvise til identificerbare sproglige udtryk i udtalelsen, eller til en social konvention i situationen, for at underbygge sin opfattelse af at en given udtalelse er en tilskyndelse. Her må man skelne mellem to forskellige typer af tilfælde: dels det tilfælde hvor afsenderen faktisk står inde for at betingelserne (1)-(4) er opfyldt, mens modtageren ikke tror eller ikke er klar over at han gør det, og dels det tilfælde hvor modtageren går ud fra at afsenderen står inde for at betingelserne er opfyldt, mens afsenderen benægter at han gør det.

§ 49 Tilfælde 1. Et eksempel på det første ville være følgende situation: en afsender siger:

g) den butik har vel nok nogle 'flotte ruder

og han har med denne udtalelse til hensigt at søge at få modtageren til at slå ruderne i stykker; han ønsker dem, med andre ord, forstået som en tilskyndelse og altså ensbetydende med sætninger som:

h) slå dog ruderne i stykker i den butik
du skulle tage at slå ruderne i stykker i den butik

eller lignende (jfr. eksempel b) og c), § 40). Hvis der nu faktisk ikke foreligger en social konvention i situationen der kan "oversætte" eksempel g) til eksempel h), så har modtageren intet holdepunkt for at opfatte at afsenderen stod inde for betingelserne (1)-(4), og dermed ingen mulighed for at forstå udtalelsen som en tilskyndelse til at slå ruder i stykker.

§ 50 For i dette tilfælde at tro at modtageren vil forstå eksempel g) som ensbetydende med eksempel h), må afsenderen imidlertid have haft den uverificerede forhåndsopfattelse at der forelå en sådan konvention og at modtageren kendte den. Men med mindre afsenderen kan få denne opfattelse verificeret, kan han ikke med rimelighed bebrejde modtageren misforståelsen.

§ 51 Tilfælde 2. Et eksempel på det andet ville være følgende situation: en afsender siger (ligesom før):

g) den butik har vel nok nogle 'flotte ruder

og han har blot til hensigt at meddele sin beundring for butikens ruder. Modtageren derimod, opfatter udtalelsen som en tilskyndelse og ensbetydende med sætninger som

h) slå dog ruderne i stykker i den butik
du skulle tage at slå ruderne i stykker i den butik

eller lignende (jfr. eksempel b) og c), § 40). Hvis der nu faktisk ikke foreligger en social konvention i situationen der kan "oversætte" eksempel g) til eksempel h), så har modtageren intet holdepunkt for sin opfattelse af at afsenderen stod inde for

betingelserne (1)-(4) og mente udtalelsen som en tilskyndelse til at slå ruder i stykker.

§ 52 For i dette tilfælde at tro at afsenderen havde ment eksempel g) som ensbetydende med eksempel h), så må modtageren imidlertid have haft den uverificerede forhåndsopfattelse at der forelå en sådan social konvention og at afsenderen kendte den. Men med mindre modtageren kan få denne opfattelse verificeret, kan han ikke med rimelighed bebrejde afsenderen misforståelsen.

IV. DISKUSSION AF ARTIKLEN OG DOMMEN.

§ 53 Hvad kan nu analysen i det foregående kapitel bruges til? Ja, for det første kan den selvfølgelig tjene som et eksplicit argumentations- og beslutningsgrundlag for anklagemyndighed, anklaget, og dommer i mulige fremtidige retssager der angår straffelovens § 136, stk. 1; og et sådant grundlag mangler i hvert fald. Og for det andet gør analysen det muligt at undersøge og vurdere det grundlag anklager og dommer faktisk må have anvendt i den foreliggende sag for at kunne rejse tiltale og afsige dom. Det er det sidste der skal gøres i det følgende.

§ 54 For at tiltale og dømme forfatterne til artiklen i politisk revy efter straffelovens § 136, stk. 1, må man altså hævde at følgende tre operative kendsgerninger (jfr. § 16) alle er tilstede:

- 1) at der i og med artiklen faktisk er udført sproghandlingen at tilskynde (i betydning 2)),
- 2) at det der i så fald tilskyndes til, er en forbrydelse,
- 3) at tilskyndelsen i så fald også er offentlig.

§ 55 For derimod at argumentere for frifindelse, behøver man blot at rejse en rimelig tvivl om én af kendsgerningerne foreligger; dette selvfølgelig under den forudsætning at man her, som andre steder i retssystemet, bør følge in-dubio-pro-reo-princippet, d. v. s. princippet om at tvivlen skal komme den anklagede til gode²⁵⁾

- § 56 Lad os tage det sidste af de tre punkter først, da det er det nemmeste at afgøre. Der kan ikke være tvivl om at den foreliggende artikel med rette kan betegnes offentlig; den står i et blad som enhver kan abonnere på, og som kan købes i en række kiosker og boghandler her i landet.
- § 57 Inden vi kan diskutere de to andre punkter, må det først præciseres at både tiltalen og dommen gjaldt to "tilskyndelser til forbrydelse", nemlig dels "vold mod politiet", og dels "hærværk mod virksomheder her i landet". De svarer hver for sig til et bestemt tekstafsnit i artiklen; en tilskyndelse til vold mod politiet skulle foreligge i og med dette afsnit:

Vi fandt ud af ved den demonstration, at det ikke længere går at være forsvarsløse: Vi må kunne forsvare os mod angreb. Vi ønsker nemlig ikke krig mod politiet, vi ønsker at forsvare os mod dens brutalitet.

En tilskyndelse til hærværk mod virksomheder her i landet, skulle foreligge med dette afsnit:

Men hvad der er vigtigst er, at vi fandt ud af at der findes langt mere effektfulde metoder til at vise sin solidaritet med det andet Amerika og de kæmpende indokinesiske folk: at ødelægge de institutioner og firmaer, der er inddraget i krigen på fjendens side: Esso, ØK, American Express, IBM, General Motors, General Electric, Reytheon, Sperry Rand Corporation, Honeywell, Ford, RCA, DuPont. Enhver aktion mod disse firmaers materiel er en håndfast solidaritetserklæring, hvis rækkevidde er betydelig større end nok så mange ho chi-minh-råb. Men den første forudsætning er at vi organiserer os. Den anden og meget vigtige forudsætning er at vi intensiverer vor oplysningsvirksomhed for at forklare ansatte på disse virksomheder og folk iøvrigt formålet med disse aktioner. Vi er kommet et skridt videre.

- § 58 I det første afsnit kan der næppe være tvivl om at der - ifølge reglen § 40 - foreligger en tilskyndelse eller opfordring til bestemte handlinger; der står nemlig: "Vi må kunne forsvare os mod angreb" og "vi ønsker at forsvare os mod dets brutalitet", og begge udtalelser indeholder sproglige udtryk ("må", "ønsker") der normalt bruges til at udføre sproghandlingen at tilskynde med.

§ 59 Det der er spørgsmålet her, er om udtrykkene

at forsvare sig mod politiets angreb

at forsvare sig mod politiets brutalitet

refererer til handlinger der tilhører kategorien "forbrydelse". Nu er det at forsvare sig jo ikke i sig selv en forbrydelse (jfr. "nødværgeparagraffen", straffeloven § 13, stk. 1) så derfor foreligger der to principielt sideordnede tolkningsmuligheder af de to udtryk: dels ensbetydende med anklageskriftets og dommens "vold mod politiet", og dels ensbetydende med nødværgeparagraffens "handling foretaget i nødværge".

§ 60 Da man ikke af teksten umiddelbart kan se hvilken af de to betydninger der er ment fra forfatterens side, så afhænger tolkningen ene og alene af hvilke forudantagelser modtageren gør sig om politiets adfærd. Forudsætter man nemlig at politiet, så at sige pr. definition, ikke kan foretage sådanne handlinger som i straffelovens § 13, stk. 1 betegnes "uretmæssigt angreb", ja, så er det indlysende at man kun kan opfatte udtrykkene "forsvare os mod (politiets) angreb" og "forsvare os mod dets brutalitet" som refererende til handlinger der tilhører kategorien "forbrydelse"; og i så fald må man naturligvis også opfatte hele dette tekstafsnit som en tilskyndelse til vold mod politiet. Men hvis man derimod indrømmer blot muligheden af at politiet kan begå ulovligheder (i det her tilfælde "uretmæssigt angreb"), så er det ikke nødvendigvis en forbrydelse at forsvare sig mod politiet, og i så fald står begge tolkningsmuligheder stadig åbne.

§ 60 Spørgsmålet er herefter om der kan findes udsagn andre steder i afsnittet, der kan underbygge den ene eller den anden af de to tolkninger. Og det kan der, for der står: "Vi ønsker nemlig ikke krig mod politiet". Denne formulering kan med rimelighed forstås, dels som et formuleret ønske om at der ikke opstår en situation ("krig") hvor den sædvanlige retstilstand er suspenderet mellem demonstranter og politi, og dels som en opfordring til at demonstranterne ikke tager det første skridt til en

sådan suspendering. At opfordringen til at forsvare sig mod politiet netop bygger på den forudsætning at politiet kan begå ulovligheder og derfor begrunde "nødværge", fremgår også klart af det umiddelbart foregående afsnit.

§ 62 Nu blev forfatterne til artiklen jo faktisk dømt for dette afsnit. Da der ikke findes udtryk i teksten der kan begrunde at det der tilskyndes til, skulle være "vold mod politiet", og da et i teksten ubegrundet valg af denne tolkning bygger på den klart urimelige forudantagelse at politiet ikke kan foretage "uretmæssige angreb", så kan vi af denne del af dommen slutte at dommerne må have været forudindtagede mod de anklagede; tvivlen er ikke kommet dem til gode.

§ 63 I det andet afsnit - det der begynder med "Men hvad der er vigtigst er. . ." -, i det kan der næppe være nogen tvivl om at der referes til handlinger der falder ind under den almindelige kategori "forbrydelse". Der står nemlig:

. . . at ødelægge de institutioner og firmaer der er inddraget i krigen på fjendens side: Esso, ØK, American Express, IBM . . . (etc.)

Derimod er det mere tvivlsomt om dette også gælder hvis man i straffelovens § 136, stk. 1 forstår "forbrydelse" i den snævrere forstand som Hurwitz regner med (jfr. § 24).

§ 64 Det der imidlertid her er det afgørende spørgsmål, er om der i og med dette afsnit foreligger netop en tilskyndelse til disse handlinger.²⁶⁾ Dette spørgsmål kan kun besvares bekræftende, enten ved at påvise at betingelse (5) er opfyldt (se § 41), eller - hvis det ikke er muligt - at påvise at betingelse (6) er opfyldt (se § 45).

§ 65 Det er let at konstatere at betingelse (5) ikke er opfyldt; der findes ikke i dette afsnit "sådanne sproglige udtryk som - ifølge reglerne for almindelig dansk sprogbrug - netop bruges til at udføre sproghandlingen at tilskynde med".

§ 66 Om betingelse (6) er opfyldt, er det uligt sværere at afgøre. Men vi kan i hvert fald opstille de kendsgerninger som en påstand om at det er tilfældet, i det mindste skulle bygge på:

- 1) at netop de to forfattere plejer at tilskynde til bestemte handlinger når de skriver artikler i politisk revy,²⁷⁾
- 2) at politisk revys læsere plejer at opfatte det som de to forfattere skriver i bladet, som tilskyndelser til disse handlinger.

Hvis man kunne påvise at disse to kendsgerninger forelå, så vilde man have sandsynliggjort at der - ifølge reglen § 46 - forelå en tilskyndelse i og med det nævnte afsnit.

§ 67 For at finde ud af om de to kendsgerninger forelå, måtte man foretage en række undersøgelser, både sproglige og sociologiske, og svaret ville sikkert blive, at det gjorde de ikke. Nu blev der naturligvis ikke foretaget sådanne undersøgelser i forbindelse med sagen, utvivlsomt fordi både anklagemyndighed og dommere har anset sig for umiddelbart kvalificerede til at afgøre spørgsmålet blot ved at tilhøre det danske sprogsamfund. Af det foregående skulle det imidlertid være fremgået at det ikke nødvendigvis er tilfældet; umiddelbart kvalificeret er kun de der hører til politisk revys normale læserkreds; og til den hører sikkert hverken anklager eller dommere.²⁸⁾

§ 68 Situationen ser ud til at tilhøre den konflikttype der i § 51 blev kaldt Tilfælde 2. Forfatterne til artiklen blev dømt for det pågældende afsnit, og denne afgørelse må bygge på den uverificerede forhåndsopfattelse at der i situationen forelå en konvention ifølge hvilken afsnittet skulle "oversættes" til en tilskyndelse. Også af denne del af dommen kan vi altså slutte at dommerne må have været forudindtagede mod de anklagede; tvivlen er ikke kommet dem til gode.

V. DEN POLITISKE RETSSAG.

- § 69 Lad os kort resumere det foregående: For at dømme Morten Thing og Niels Frølich efter straffelovens § 136, stk. 1 for deres artikel i politisk revy, så må man kunne sandsynliggøre at de med artiklen har haft til hensigt at søge at få en gruppe af læserne til at øve vold mod politiets hærværk mod nogle firmaer her i landet. Hverken i tekstens sproglige udformning eller i meddelelsessituationen har der foreligget de nødvendige og tilstrækkelige kendsgerninger for at det - ifølge reglerne for dansk sprogbrug - er muligt med nogen sikkerhed at tolke de to afsnit som en tilskyndelse til forbrydelse; i det første afsnit er det yderst usikkert om det der tilskyndes til, er en forbrydelse, og i det andet afsnit er det yderst usikkert om der overhovedet foreligger en tilskyndelse. Begge afsnit er fundamentalt og irreduktibelt tvetydige; der har altså foreligget et tilfælde af den slags hvor man normalt ville antage at in-dubio-pro-reo-princippet skulle træde i funktion. Den afsagte dom betyder at dommerne har set bort fra denne tvetydighed og tolket teksten i de anklagedes disfavør. Valget af en sådan tolkning kan kun forklares ved at dommerne ind i teksten må have projiceret egne subjektive og uverificerede forestillinger om forfatterne og deres intention; de har forudsat hvad der skulle bevises og må altså have været forudindtagede mod de anklagede.
- § 70 Man kan altså med god grund hævde at retssagen på dette punkt alligevel havde karakter af en brud-proces. I og med at dommerne nemlig har ladet deres egen forudindtagethed udgøre det eneste grundlag for dommen, har de negeret en af retssystemets fundamentale grundsætninger: in-dubio-pro-reo-princippet.²⁹⁾
- § 71 For nu at vurdere dette brud i en videre sammenhæng, kan man undersøge tre ting: 1) hvor udbredt den slags udtalelser er, som kunne tolkes som "offentlig tilskyndelse til forbrydelse", 2) under hvilke omstændigheder der bliver rejst tiltale for sådanne udtalelser, 3) under hvilke omstændigheder tiltalen fører til domfældelse.

§ 72 Hvor udbredt den slags udtalelser er, kan illustreres med nedenstående citater; de fleste af dem er af samme fundamentalt tvetydige art som afsnittene i artiklen i politisk revy, enkelte er helt utvetydige tilskyndelser til forbrydelse:

Der er ingen grund til at appellere til befolkningen om at reagere mod disse terrorhandlinger. Tværtimod er der alvorlig fare for, at sindene en dag går over optugtelsen. Terrorister, der gribes på fersk gerning af civile københavnere, udsætter sig ikke blot for at blive pryglet, men i værste fald for at blive lynchet. Erfaringsmæssigt fremkalder hensynsløse terrorhandlinger af den slags, som København i disse døgn oplever, en lynchstemning.

(lederartikel, Berlingske Tid.)

Højt intellektuelt niveau og menneskelig renhed fører sjældent til så meget som evnen til at opflamme dumheden. Lykken er ikke at stemme. Det er lige meget hvem der bliver valgt. Lykken er derimod at se lygtepælene foran Christiansborg knække sammen under vægten af hængte politikere.

(læserbrev, Ekstrabladet)

Der skumles snart overalt, og skumlerierne vil - hvis demonstrationerne, besættelserne og udstillingen af deres ophavsmænd fortsætter - stige til et råb over landet: giv dem nogle tørre klø!

(kommentar, Kristeligt Dagblad)

Det er en gammel erfaring, at tryk avler modtryk. Der sker en polarisering af yderliggående meninger, så der blottes en art facisme - og den er lige ækel, enten den kommer fra højre eller venstre. Det er selvfølgelig mest bekvemt at tie sådanne yderliggående meningsdannelse ihjel. Men det er dog et spørgsmål, om dette magelighedsprincip er det mest hensigtsmæssige. Når man freder vilde kaniner formerer de sig utroligt hurtigt.

(lederartikel, Fyns Tidende)

Men samfundet må samtidig tage mere håndfaste midler i brug mod urostifterne, hvad enten det drejer sig om studenter, narkotikamisbrugere eller ophidsede murere. Man kverken kan eller skal tåle, at forholdene får lov til at udvikle sig, som de er begyndt.

(lederartikel, Aalborg Amtstidende)

Hvis vore myndigheder fortsat belønner uartikulerede provokationer, bliver vælgerbefolkningen polariseret. Og ansvarsbevidste borgere tvinges til også at anvende midler, der har politikernes bevågenhed.

(lederartikel, Børsen)

Det arbejde som skattesnyderne gør, svarer til det sabotørerne gjorde under besættelsen.

(Glistrup i TV, efter hukommelsen)

Disse citater er indsamlet i perioden 1970-71, og de er ikke fundet ved nogen form for systematik, endsige udtømmende undersøgelse, men blot ved almindelig daglig avislæsning; alle undtagen to er fra rubrikkerne "Tidens Ekko" og "Hvad andre mener" i hhv. Politiken og Information, d. v. s. de rubrikker hvor der står citater fra andre avisers lederartikler og kommentarer. Ud fra dette kan vi derfor slutte at der sandsynligvis må have forekommet i snesevis af tilfælde af samme art i perioden siden lovens vedtagelse i 1930.

- § 73 De to andre punkter kan opklares under et. Siden 1930 er der kun én gang rejst tiltale og fældet dom efter straffelovens § 136, stk. 1, nemlig i 1938 mod det nazistiske blad Stormen³⁰. Siden da, altså i 32 år, har paragraffen ikke været i funktion før i sagen mod Morten Thing og Niels Frølich.
- § 74 De spørgsmål der i denne sammenhæng rejser sig, er 1) hvorfor anklagemyndigheden ikke igennem alle de år har rejst tiltale i de mange tilfælde hvor der kunne være grund til det, og 2) hvorfor den så pludselig nu har gjort det i netop dette tilfælde. For en naiv og umiddelbar betragtning ser det jo ud som om der her foreligger en fuldstændig uforklarlig vilkårlighed i retsudøvelsen, og dermed et brud på to af de mest generelle grundsætninger for vores retssystem: at ensartede tilfælde skal behandles ens ("retfærdighedsprincippet"), og at det skal være muligt for borgerne at forudsige de retslige følger af deres handlinger ("forudsigelighedsprincippet").³¹

- § 75 Tager man det første spørgsmål isoleret, ville det ikke være urimeligt at besvare det med en henvisning, dels til de vanskeligheder man kommer ud i, når man med sikkerhed skal afgøre om en given udtalelse tilhører kategorien "tilskyndelse til forbrydelse", og dels til det almindelige hensyn til "ytringsfriheden". En sådan forklaring giver dog ikke noget svar på det andet spørgsmål; tværtimod fremtræder tiltalen og dommen mod artiklen i politisk revy på denne baggrund som en endnu mere uforklarlig vilkårlighed.
- § 76 Holder man imidlertid op med at opfatte retssystemet som autonomt og at søge efter en forklaring inden for systemets rammer, (jfr. § 14); så er det faktisk ikke vanskeligt at forstå både denne vilkårlighed og den førnævnte forudindtagethed hos dommerne. Antager man nemlig at retssystemet og de juridiske institutioner er en integreret del af det eksisterende samfunds politisk-økonomiske struktur, og som sådan bl. a. instrument for samfundets politiske og økonomiske magthavere, ja, så tegner der sig et klart og utvetydigt mønster: langt den største del af de udtalelser der - med samme ret som i sagen mod politisk revys artikel - kunne anklages og dømmes efter straffelovens § 136, stk. 1, de har stået i borgerlige aviser med en meget stor læserskare; den eneste udtalelse der i 32 år er blevet anklaget og dømt efter paragraffen, har stået i et blad der er stærkt i opposition til det bestående samfund, og som kun har en lille læserskare. Den eneste forskel på alle de retssager der ikke blev til noget, og så den der blev gennemført og sluttede med en domfældelse, har været forskellen i afsenderens, mediets, og læsernes politiske tilhørsforhold.
- § 77 Ved at rejse tiltale og afsige dommen, har de der skulle forvalte retssystemet og de juridiske institutioner, simpelthen fungeret som redskab for det bestående systems politiske magthavere; formålet med retssagen har været politisk forfølgelse af en oppositionel minoritet. Under opfyldelsen af dette formål har disse "forvaltere" negeret en række af de grundlæggende principper som retssystemet efter sigende skulle bygge på.

§ 78 Trods alt viste retssagen sig alligevel at være en brud-proces, men bruddet kom fra anklagemyndighed og domstol. Det kom - ikke ved at de anklagede konfronterede det bestående system med en anden retfærdighed - men ved at retssystemets retfærdighed selv afsløre sig som magthavernes retfærdighed.

NOTER

- 1) Se herom i Torben Krogh: "anslag mod statens sikkerhed".
- 2) Se Jacques M. Vergés: "Den politiske retssag og retssagens politik", s. 17 ff.
- 3) Se nærmere herom i Torben Krogh: "anslag mod statens sikkerhed", s. 182 ff, s. 189 ff, s. 197 ff, s. 202, s. 203 ff.
- 4) Ifølge Torben Krogh (s. 205), sagde Morten Thing: "Hvis alligevel retten skulle komme til det resultat, at det var en opfordring, vil jeg henlede opmærksomheden på, at allerede loven er udtryk for et politisk valg, idet den beskytter statens voldsmonopol. Der er en stadig modsætning mellem folkets og statens vold, hvilket af og til kommer til udtryk, f.eks. under besættelsen. Og vi husker nok på hvilken side politi og anklagemyndighed var dengang".
- 5) Se Alf Ross: "Om ret og retfærdighed", s. 206.
- 6) Se ODS, bd. 15, spalte 330 ff.
- 7) ODS, bd. 15, spalte 330: "nu kun i tilfælde der også kan opfattes som bet. 2)".
- 8) Hvis man vil benægte at en foreliggende tilskyndelse har været offentlig, er det altså ikke nok at henvise til at antallet af pladser i mødesalen reelt var begrænset, eller at kun få i praksis havde råd til at købe bogen, eller at et blad i virkeligheden kun havde en lille læserkreds.
- 9) Jfr. Mogens Koktvedgaard: "Lærebog i den danske strafferetspleje", hvor der om offentlighedsprincippet står s. 26: "I dette offentlighedsprincip ligger at enhver har adgang til at overvære retsmøderne, uden at skulle dokumentere nogen særlig interesse heri, jfr. dog § 32 om udelukkelse af børn og fulde folk m. fl."
- 10) Se ODS, bd. 5, spalte 285.
- 11) Den slags definitioners tautologiske og selvbærende karakter kommenteres således i Hans Magnus Enzenberger: "Politik og forbrydelse", s. 7: "Den tautologiske struktur i disse sætninger er åbenbar, og som alle tautologier er de ens forfra og bagfra: hvad der straffes er en forbrydelse, hvad der er en forbrydelse straffes; strafværdigt er alt strafbart og vice versa. Det sproglige forbillede for sådanne definitioner er at finde i den bibelske sætning: Jeg er den, jeg er. De placerer lovgiverne hinsides al fornuft, hæver ham op over ethvert ræsonnement."
- 12) Se Stephan Hurwitz: "Kriminalret, Speciel del", s. 52; Hurwitz skriver bl. a.: "Man har ved bestemmelsen særlig villet værne mod opfordringer i urolige tider til mord, brandstiftelse og plyndring."

- 13) Dette er ikke det eneste sted i straffeloven hvor den slags mærkværdigheder forekommer; det gælder f. eks. også straffelovens § 23, stk. 1.
- 14) Se ODS, bd. 23, spalte 1397-1398. Det som i denne afhandling betegnes betydning 1) og 2), svarer til ODS bet. 2.1) og 2.2).
- 15) Det svarer til den slags handlinger som Searle i sin "Speech Acts" (s. 25) kalder "perlocutionary acts".
- 16) Det svarer til den slags handlinger som Searle i sin "Speech Acts" (s. 24) kalder "illocutionary acts".
- 17) Man kunne selvfølgelig gå til forarbejderne til loven, men det har jeg ikke anset for nødvendigt i dette tilfælde.
- 18) Se Stephan Hurwitz: "Kriminalret. Speciel del", s. 52-53.
- 19) Hvor vigtigt det er at gøre sig klart hvilken betydning der faktisk er tale om i loven, fremgår af følgende citat fra Torben Kroghs referat af sagen (s. 197): "Det er en klar opfordring til vold, sagde Heiberg. Og har vi haft nogen virkninger af dette? Ja, det har vi. Vi har haft urolighederne under Verdensbank-demonstrationerne". Ifølge min analyse er dette en klar sammenblanding af hensigt og virkning, som der ikke findes noget grundlag for i loven.
- 20) Se nærmere herom i John R. Searle: "Speech Acts", især kapitel 2 og 3.
- 21) Ved "reglerne for almindelig dansk sprogbrug" skal her forstås det sæt af regler der - under normale omstændigheder og for alle praktiske formål - gør det muligt for alle danskere at forstå hinanden når de taler sammen.
- 22) Den følgende analyse er i det store og hele identisk med Searles analyse af "Request" ("Speech Acts", s. 66). Grunden til forskellene mellem denne analyse og hans, er at jeg mener at Searle blander kategorien i sig selv sammen med kategoriens funktion i den konkrete meddelelsessituation.
- 23) Man kan mod disse sidste eksempler indvende, at fordi man fremsætter et ønske til en anden om at gøre noget, behøver man ikke nødvendigvis dermed at have til hensigt at forsøge at få ham til også at gøre det. Formelt er indvendingen god nok, men i realiteten er det vanskeligt at finde nogen anden grund til at fremsætte et sådant ønske.
- 24) Da begrebet "social konvention" i sin funktion som "oversættelsesregel", er afgørende for en væsentlig del af den følgende argumentation, skal det nærmere belyses her. Man kan konstatere at der bagved det fænomen at nogen forstår et udtryk, x_1 , som ensbetydende med et andet, y_1 , må ligge et sandsynlighedsargument af nogenlunde følgende type; "hvis et udtryk

af typen x under bestemte omstændigheder plejer at være ensbetydende med udtryk af typen y, så er x_1 sandsynligvis også ensbetydende med y_1 i dette tilfælde." Hvis man spørger folk hvorfor de her har forstået x_1 som ensbetydende med y_1 , så får man som svar, at "det plejer det jo at betyde", eller "sådan har det jo altid skullet forstås", eller "det er jo noget vi alle ved". De bestemte omstændigheder som betinger reglens "ikrafttræden" viser sig bl. a. at kunne være situationen som helhed (eks.: når der står "annonce" over en tekst i avisen, så er det en "reklamesituation", og så ved vi jo godt hvad de er ude på); det kan også være afsender- eller modtagerrollen (eks.: når en politiker siger "uansvarlig overbudspolitik", så mener han "de forslag fra de andre som vi er imod"); og det kan være afsender- eller modtageridentiteten (eks.: når lille Peter siger "dumme tøser", så mener han "hvor ville jeg gerne lege med jer"). Der er altså tale om en til særlige formål indrettet kode, som enten udspringer af en formelt indgået aftale, eller som blot har karakter af en mere eller mindre udbredt "social vedtægt" der æres under individets socialiseringsproces. Forskellen mellem denne slags regler, og så de almindelige syntaktisk-semantiske regler (jfr. § 39), er at de sidste angiver hvad et udtryk betyder i almindelighed d. v. s. når der ikke foreligger bestemte omstændigheder der medfører at det betyder noget andet.

- 25) Se Mogens Koktvedgaard: "Lærebog i den danske strafferetspleje", s. 25; her står: "Vigtigst blandt disse begunstigelser (som anklagede har) er grundsætningen in dubio-pro-reo, hvis hovedindhold er, at enhver tvivl angående bevisbedømmelsen skal komme den sigtede (tiltalte) til gode".
- 26) Dette spørgsmål kompliceres yderligere ved at der i straffelovens § 136 eksplicit skelnes mellem "billigelse af forbrydelse" og "tilskyndelse til forbrydelse"; der står nemlig i stk. 2: "Den der offentlig udtrykkeligt billiger en af de i denne lovs 12. eller 13. kapitel omhandlede forbrydelser, straffes med hæfte eller med fængsel i indtil 2 år eller under formildende omstændigheder med bøde". (De forbrydelser der nævnes her er forbrydelser mod statens sikkerhed, og mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder). Siden § 136 altså klart skelner mellem de to sproghandlinger: at tilskynde, og at billige, så må man gå ud fra at dommer og anklager er forpligtet til positivt at demonstrere at afsnittet her ikke blot indeholder en billigelse (for det gør det), men netop utvetydigt en tilskyndelse. Og det kan blive særdeles vanskeligt at gennemføre, fordi enhver tilskyndelse logisk forudsætter en eller anden form for billigelse af den handling man tilskynder til (jfr. betingelse (3), § 36).
- 27) Det er her ikke tilstrækkeligt at henvise til "situationen som helhed", og f. eks. påstå at det hører til genrekonventionerne i en lederartikel at tilskynde nogen til noget. For det første er påstanden i sig selv højst diskutabel, og for det andet har forfatterne - allerede idet de har underskrevet sig med fuldt navn - brudt en af de vigtigste genrekonventioner for lederartikler.

- 28) Man kunne imidlertid også forsøge at gå en anden vej hvis man ville sandsynliggøre at der i og med teksten forelå en tilskyndelse; man kunne nemlig hævde at der er fremsat et eller flere ufuldstændige argumenter hvor f.eks. begge præmisser er tilstede, men hvor blot den logiske (d. v. s. indlysende) konklusion mangler. Med andre ord, man kunne hævde at der i teksten lå følgende argument:

1. præmis: De mest effektfulde metoder til at vise sin solidaritet (...), er at ødelægge de institutioner og firmaer (...)

2. præmis: (Vi bør anvende de mest effektfulde metoder) (Altså)

Konklusion: (Vi bør ødelægge de institutioner og firmaer)

Hvis både 1. præmis og 2. præmis havde været til stede i teksten, så ville det være rimeligt at påstå at betingelse (5) indirekte var opfyldt (jfr. "bør"), idet det da blot var overladt til læseren at drage den indlysende konklusion. Nu er der imidlertid ingen 2. præmis tilstede i teksten, og det er derfor ikke muligt ud fra konstateringen i 1. præmis, logisk at slutte at så bør man også - uanset deres lovlighed - anvende de mest effektfulde metoder. Præcis de samme problemer opstår hvis man vil forsøge at gennemføre en sådan argumentanalyse af resten af afsnittet.

- 29) Dermed være ikke sagt at de anklagede nødvendigvis er blevet uskyldigt dømt. Det er ikke helt umuligt at forfatterne til artiklen bevidst her formuleret den tvetydigt (jfr. revyviser, avisartikler m. m. under tyskernes besættelse). Det der hævdes her, er at når man står over for en irreduktibelt tvetydig tekst, så kan man ikke fælde dom mod de anklagedes påstand, uden dermed at bryde in-dubio-pro-reo-principet.
- 30) Se "Ugeskrift for Retsvæsen", 1939, s. 407-408.
- 31) Se Vilhelm Aubert: "Likhet og rett", s. 112-113.

LITTERATUR

- Vilhelm Aubert: "Likhet og rett" (Pax forlag, Oslo 1964).
- Hans Magnus Enzenberger: "Politik og forbrydelse" (Gyldendal, København 1966).
- Stephan Hurwitz: "Kriminalret. Speciel del" (G. E. C. Gads Forlag, København 1962).
- Mogens Kockvedgaard: "Lærebog i den danske strafferetspleje" (Juristforbundets Forlag, København 1968).
- Torben Krogh: "anslag mod statens sikkerhed" (Rhodos, København 1971).
- Alf Ross: "Om ret og retfærdighed" (Nyt nordisk Forlag Arnold Busck, København 1966).
- John R. Searle: "Speech Acts. An essay in the philosophy of language" (Cambridge at the university press, 1969).
- Jacques M. Vergés: "Den politiske retssag og retssagens politik" (Hans Reitzel, København 1971).
- "Ordbog over det Danske Sprog" (1919-54).
- "Straffeloven af 15. april 1930 som optrykt ved lovekendtgørelse nr. 347 af 15. august 1967".
- "Ugeskrift for Retsvæsen" (1939).